

"Dementie" en "geheugen" in de dag- en weekbladders

Citation for published version (APA):

Commissaris, C. J. A. M., Jolles, J., & Visser, A. P. (1991). "Dementie" en "geheugen" in de dag- en weekbladders: een analyse van kranteknipsels over de periode 1987-1990. *Tijdschrift voor Gerontologie en Geriatrie*, 22, 21-27.

Document status and date:

Published: 01/01/1991

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

'Dementie' en 'geheugen' in de dag- en weekbladpers: een analyse van kranteknipsels over de periode 1987-1990

C.J.A.M. Commissaris, J. Jolles en A.Ph. Visser*

Samenvatting: In de afgelopen jaren is de aandacht voor dementie en geheugenstoornissen bij overheid, wetenschappers en gezondheidsfunctionarissen snel toegenomen. Onduidelijk is echter of ook het publiek meer toegang heeft gekregen tot de toegenomen kennis op dit gebied. Veel mensen lijken zich namelijk zorgen te maken over hun afnemende geheugen en over mogelijke dementie. Uit een analyse van krant artikelen over een periode van drie jaar (maart 1987 tot maart 1990), blijkt dat het aantal publikaties over het geheugen is afgenomen. Het aantal artikelen over dementie daarentegen is toegenomen van gemiddeld 11 per maand in het eerste jaar naar respectievelijk 25 en 28 in het tweede en derde jaar. In deze artikelen wordt de meeste aandacht besteed aan dementie-onderzoek en aan gezondheidszorgvoorzieningen voor dementiepatiënten. Het aantal artikelen over de algemene aspecten van dementie is echter nagenoeg gelijk gebleven, hoewel deze in voorlichtende zin juist erg belangrijk zijn. De aandacht voor de zes onderscheiden thema's in de landelijke dagbladen is zeer scheef verdeeld. De thema's 'algemene aspecten van dementie', 'gezondheidszorgvoorzieningen' en 'dementie-onderzoek' scoren hier relatief hoog. Tenslotte blijkt dat dezelfde krantekoppen verschillende emotionele reacties en associaties kunnen oproepen bij een groep van beoordelaars. Uitgaande van deze gegevens, pleiten de auteurs voor méér voorlichting op het gebied van geheugenstoornissen en dementie, alsook voor systematisch onderzoek naar de effecten van deze voorlichting.

Summary: 'Dementia' and 'memory' in press publications: an analysis of newspaper articles in the period 1987-1990. Government, scientists and health care workers show an increasing interest in dementia and memory defects. It is unclear, however, whether the general public has acquired more access to the increased knowledge in this field. This is important to know because many people seem to worry about memory dysfunctions or about a possible dementia. An analysis of newspaper articles over a period of 3 years (March 1987 until March 1990) shows that the number of newspaper articles on memory has decreased. On the other hand, the average number of articles on dementia has increased from 11 per month in the first year to 25 and 28 in the second and third year. In these articles, most attention is given to research on dementia and to health care services for demented patients. The number of articles on general aspects of dementia remained practically unchanged, although these articles in particular have an important informative function. In national newspapers, the attention for the six different themes is unequally divided. The themes 'general aspects of dementia', 'health care services' and 'research on dementia' have a relatively high impact. Finally, it appears that the same headline of an article can evoke different emotional reactions in a group of judges. Taking the results of this research into account, the authors argue that more health education activities should be directed at memory defects

* Resp.: Vakgroep Gezondheidsvoorlichting en -Opvoeding, Vakgroep Neuropsychologie en Psychobiologie, Rijksuniversiteit Limburg, Maastricht en International Health Foundation, Brussel.

and dementia. Furthermore they conclude that a more systematic evaluation of these activities is necessary.

Trefwoorden: dementie, geheugen, perspublicaties, voorlichting, evaluatie.

Tijdschr Gerontol Geriatr. 1991; 22:21-7

Inleiding

Als gevolg van de stijging van de gemiddelde levensverwachting zal in de komende decennia het absolute en relatieve aantal ouderen in Nederland aanzienlijk toenemen.¹ Momenteel is 1 op de 9 Nederlanders ouder dan 65 jaar en deze verhouding zal oplopen tot 1 op de 4 in het jaar 2030.² Van belang hierbij is dat met name het aantal mensen van 80 jaar en ouder zal toenemen binnen deze groep ouderen. Dit fenomeen staat bekend als de zogenaamde 'dubbele vergrijzing'.

Vanwege de noodzaak een passend ouderenbeleid voor de toekomst te ontwerpen, is ook de aandacht voor dementie toegenomen. Dementie behoort tot de groep van chronische aandoeningen die zich vooral op hoge leeftijd manifesteert.³ Dementie begint in het algemeen na het 65e jaar. Van alle mensen van 65 jaar en ouder is ongeveer 5% dement, terwijl dit percentage oploopt tot circa 20% voor de leeftijdsgroep van 80 jaar en ouder. Op dit moment zijn er in Nederland naar schatting 300 000 mensen met een lichte of ernstige vorm van dementie en de verwachting is dat in de komende decennia de samenleving en de gezondheidszorg geconfronteerd zullen worden met een snel stijgend aantal demente bejaarden.⁴⁻⁷

Over dementie bestaan veel misverstanden. Vergeetachtigheid en geheugenklachten van ouderen worden, zowel door hulpverleners als door leken, vaak beschouwd als voorbode van dementie, maar dat is niet terecht. In veel gevallen heeft vergeetachtigheid een andere oorzaak; zo treden geheugenproblemen ook op bij het normale ouder worden⁸⁻⁹ en kunnen zij tevens voorkomen bij depressie.¹⁰ Er wordt dan ook verondersteld dat er sprake zou kunnen zijn van een 'epidemie van angst voor dementie', veeleer dan van een naderende epidemie van dementie.¹¹

De kennis omtrent dementie bij de overheid wordt gevoed door adviesorganen die hun informatie ont-

lenen aan rapporten, opgesteld door ad hoc commissies van wetenschappers en klinici. Het in 1988 uitgekomen rapport van de Commissie Psychogeriatrische ziektebeelden van de Gezondheidsraad¹² en het scenarioreport¹ zijn voorbeelden hiervan. Wetenschappers en klinici houden elkaar en zichzelf op de hoogte via de wetenschappelijke literatuur en congressen; zo is er op het gebied van dementie in 1988 een zogenaamde 'consensusbijeenkomst' georganiseerd¹³ door het Centraal Begeleidingsorgaan voor de Intercollegiale Toetsing, waarin alle tot op dat moment relevante kennis omtrent dementie is besproken.

Het is onduidelijk of ook 'het publiek' in de afgelopen jaren meer kennis heeft gekregen omtrent veroudering en dementie. Het is in dit verband belangrijk te weten waar het publiek zijn kennis vandaan kan halen. Theoretisch bestaan hiervoor drie mogelijke bronnen:

Allereerst bestaat er een gerichte publieksvoorlichting. Sinds enkele jaren is er een explosie van voorlichtingsactiviteiten over dementie en geheugenproblemen. Deze worden veelal georganiseerd door Kruisverenigingen, RIAGG's, verpleeghuizen, Stichtingen voor Gezinszorg, e.d.¹⁴ Ook de Alzheimer-Stichting dient in dit verband te worden genoemd. Systematisch onderzoek naar het effect van dergelijke voorlichting ontbreekt echter tot dusver. Op de tweede plaats wordt voorlichting gegeven door hulpverleners (b.v. huisarts en wijkverpleegkundige) die ingaan op een gerichte vraag over dit onderwerp. Veel hulpverleners hebben echter (te) weinig toegespitste kennis terzake en/of hebben te weinig tijd om hierop uitgebreid in te gaan. Op de derde plaats vindt er bedoelde en onbedoelde voorlichting plaats via de media en wel door schrijvende pers, radio en TV. De aard en de inhoud van deze voorlichting vormen in principe een belangrijke informatiebron waarop de kennis die het publiek zou kunnen hebben over dementie en geheugen, is gebaseerd. Over de aard en omvang van deze voorlichting is nog maar weinig bekend. In het voorliggende onderzoek is getracht deze lacune op te heffen, waarbij om praktische redenen is gekozen voor schriftelijke informatieverschaffing door de schrijvende pers.

Over de invloed en het effect van de massamedia zijn de meningen verdeeld. De opvatting dat de media 'injectienaalden' zijn die bij voortduring het passieve publiek prikken en op die manier het denken en het handelen van de massa bepalen, is grotendeels verdwenen. Klapper concludeerde reeds in 1960 dat de media slechts één invloed te midden en door middel van andere invloeden zijn, en dat zij eerder bevestigen dan veranderen.¹⁵ Budd en McCron stellen: 'It is largely accepted by mass communication

researchers that if the mass media have any influence on their own, it tends to be in the direction of reinforcing existing beliefs and opinions rather than changing them'¹⁶(p 33/34). In tegenstelling tot de 'injectienaalden-opvatting', gaat de 'uses-and-gratifications' benadering ervan uit dat het publiek actief is en dat het gebruik van de massamedia bepaald wordt door behoeften, verwachtingen, motieven en interesses.¹⁷

De media hebben een belangrijke 'agendasetting'-functie, dat wil zeggen dat zij vaak stof tot praten leveren.¹⁸ Stappers zegt hierover het volgende: 'Tussen mensen en media en tussen media en samenleving wordt niet langer gezocht naar een eenrichtingsverkeer van de invloed. Integendeel, men begint een wisselwerking te veronderstellen... Soms bepalen de kranten wat de mensen denken, soms bepaalt het denken van de mensen wat de kranten zullen schrijven'¹⁹ (p 22). Massacommunicatie is derhalve géén eenzijdig proces.²⁰

Door deze wisselwerking, het feit dat ontvangers van boodschappen uit de massamedia in verschillende mate aan informatie blootstaan en er op een verschillende manier mee omgaan, is het erg moeilijk vast te stellen wat bij het publiek wordt teweeggebracht door informatie over dementie en het geheugen in de media. In het hier beschreven onderzoek is hierop dan ook niet ingegaan, maar is eerst gekozen voor een inventarisatie van de mate waarin in de media over beide onderwerpen is geschreven. Deze analyse van krantartikelen is van belang opdat de overheid en de wetenschap beleidsinstrumenten in handen krijgen waarmee het mogelijk wordt een gericht voorlichtingsbeleid te voeren. Eventueel worden hierbij de media ingeschakeld om de kennis en informatie van het algemene publiek over dementie te bevorderen.

Centraal in het onderzoek staat de vraag of de toegenomen aandacht voor dementie en het geheugen bij overheid, wetenschap en hulpverleners een parallel vindt in perspublicaties. Het doel hiervan is vast te stellen of het publiek via de persmedia potentieel de beschikking krijgt over relevante informatie over dementie en het geheugen. Ook is nagegaan of de artikelen een emotionele reactie oproepen. Dit wordt onderzocht aan de hand van een analyse van krantekoppen, aangezien de aandachttrekkende koppen vooroordeelbevestigend of angstaanjagend kunnen zijn. De inhoud en grootte van een kop bepalen in belangrijke mate of iemand een artikel gaat lezen en zo ja, met welke vooronderstellingen; '(...) it is in the headlines that events are assigned their primary significations. The latter reports and comments in a broadcast will take up, expand on and sometimes in the course of debate call into question, these primary

definitions. But it is on the terrain established by these primary definitions that the latter debate will move', aldus Morley²¹ (p 260).

Materiaal en methoden

Het onderzoeksmateriaal

De perspublicaties zijn verzameld door een knipseldienst op verzoek van de Rijksuniversiteit Limburg. De zoekopdracht was om alle artikelen over dementie, het geheugen, geheugen(functie)stoornissen en vergeetachtigheid te verzamelen uit alle Nederlandse dagbladen en uit een selectie van nieuwsbladen, huis-aan-huisbladen en overige publicaties en om deze op te sturen. Het onderzoek is gestart in maart 1987. In dit artikel worden gegevens beschreven over een periode van drie jaar, nl. tot en met februari 1990. Over de situatie vóór 1987 is weinig bekend; de aandacht voor dementie in de persmedia in die periode is gering geweest.

Het onderzoeksmateriaal bestrijkt alle zes landelijke en alle zes regionale dagbladen. De totale betaalde oplage van Nederlandse dagbladen bedraagt 4 590 309.²² De landelijke en regionale dagbladen nemen hiervan respectievelijk 43% en 57% voor hun rekening. Het aantal lezers ligt aanzienlijk hoger, omdat één krant vaak door meer gezinsleden wordt gelezen. Bovendien wordt dagelijks circa 19% van de betaalde oplage doorgegeven.²² Omgerekend betekent dit dat in 98 van de 100 huishoudens een dagblad circuleert. Het onderzoeksmateriaal bestaat verder uit een selectie van 115 nieuwsbladen en huis-aan-huis-bladen. Het totale aantal van deze bladen in Nederland bedraagt circa 950.²³ De categorie 'overige publicaties' wordt gevormd door zes dagbladen 'speciale interesse', een selectie uit consumentenbladen, management- en opiniebladen, omroepbladen en vakbladen. Nadere gegevens omtrent de lezers van deze 'overige bladen' ontbreken.

Hoofdthema's

Na een eerste globale analyse zijn alle artikelen onderverdeeld in categorieën met hetzelfde hoofdthema. Voor deze categorieën zijn vooraf criteria aangelegd. Er zijn zes hoofdthema's onderscheiden. Dit hoofdthema is als het ware de ingang van het artikel. Categorie zeven (divers) bevat artikelen die in geen enkele andere categorie passen, m.n. ingezonden brieven van lezers. De artikelen werden aan de categorieën toegewezen door twee onafhankelijke beoordelaars. Daarbij is gebruik gemaakt van de krantekoppen en de eerste alinea van het artikel. Voor de interbeoordelaarsovereenstemming is gebruik gemaakt van een aselechte steekproef uit alle ar-

1. *Dementie algemeen*: alle artikelen die een beschrijving geven van de ziekte, de oorzaken en het verloop. Tevens die welke handelen over de misverstanden en vooroordelen over dementie
2. *Omgaan met dementie*: De artikelen die ingaan op de rol en situatie van de partner en naaste omgeving, de thuisopvang van patiënten met dementie en de bespreekbaarheid van dementie.
3. *Genezing en behandeling*: De artikelen over de (on)mogelijkheden voor de genezing en behandeling van dementie.
4. *Gezondheidszorgvoorzieningen en dementie*: De artikelen over de hulpverlening, de opvang en de begeleiding van patiënten met dementie. Ook de artikelen over alternatieven voor opname in een verpleeghuis, zoals aanleunwoningen, beschermde woonvormen en hofjes voor demente patiënten.
5. *Resultaten en planning van dementie-onderzoek*: Alle artikelen waarin resultaten van onderzoek worden gepresenteerd, alsmede artikelen over toekomstig dementie-onderzoek. Ook artikelen over onderzoeksmethoden en testinstrumenten.
6. *Berichtgeving van activiteiten met betrekking tot dementie*: Voornamelijk aankondigingen of verslagen van voorlichtingsdagen, gespreksgroepen, verenigingen, projecten, boeken en films.
7. *Divers*: Vooral ingezonden brieven en reacties van lezers.

Box 1: Hoofdthema's over dementie. (Main themes on dementia.)

tikelen. De overeenstemming, gemeten met Cohen's kappa, bedraagt 0,90. De verschillende hoofdthema's staan vermeld in box 1.

De krantekoppen

De krantekoppen werden beoordeeld door onafhankelijke beoordelaars, die in hun werk met dementie te maken hebben. Dit waren zes onderzoekers op het terrein van dementie uit het hoofdprogramma Veroudering aan de Rijksuniversiteit Limburg. Voor deze groep is gekozen, omdat de hypothese was dat deze groep min of meer consistent zou zijn in hun beoordeling. De beoordeling vond plaats aan de hand van twee uitspraken, nl:

- A Dementie is een sterk bedreigende ziekte met rampzalige gevolgen, een ziekte die ons allen als een zwaard van Damocles boven het hoofd hangt.
- B Dementie is een ziekte waaraan in een toenemend aantal gevallen wél iets te doen is en waar momenteel uitgebreid onderzoek naar wordt gedaan waardoor in de toekomst de prognose zeker zal verbeteren.

De beoordelaars konden oordelen aan de hand van een zevenpuntsschaal, waarbij: 1 = artikel is volledig van toepassing op statement A en 7 = artikel is volledig van toepassing op statement B. De beoordeling vond plaats aan de hand van de inhoud van de kop van het artikel.

Resultaten

In de onderzochte periode van drie jaar zijn in totaal 772 artikelen verschenen over dementie. Dit aantal is inclusief de 'dubbele artikelen', dat wil zeggen artikelen die volkomen identiek zijn qua kop, inhoud en vormgeving. Dit wordt veroorzaakt door het feit dat door het bestaan van dagbladcombinaties, één artikel kan zijn opgenomen in verschillende regionale dagbladen. Na aftrek van de dubbele artikelen gaat het in totaal om 592 verschillende artikelen over dementie.

In het eerste jaar (maart 1987 tot en met februari 1988) bedroeg het aantal 131. In het tweede jaar (maart 1988 tot en met februari 1989) steeg dit aantal tot 301 en in het laatste jaar (maart 1989 tot en met februari 1990) steeg het naar 340. Het aantal artikelen over dementie steeg van gemiddeld 10,9 per maand in het eerste jaar naar 25,1 in het tweede en 28,3 in het derde. Het gemiddeld aantal artikelen per maand over het geheugen daarentegen daalde: 3,2 in het eerste jaar, 2,5 in het tweede en 1,6 in het laatste jaar.

Tot slot dient te worden opgemerkt dat het bij de artikelen in de nieuwsbladen en huis-aan-huis-bladen slechts een selectie betreft, waardoor het aantal artikelen in deze categorie in werkelijkheid ongeveer acht maal zo hoog ligt. Het werkelijk aantal artikelen over dementie en geheugen over de gehele periode zou respectievelijk 1196 en 167 bedragen. Over de periode maart 1987 tot en met februari 1990 vormen de artikelen over het geheugen circa 11% van het aantal artikelen over dementie. Vanwege de grote hoeveelheid artikelen over dementie in vergelijking met die over het geheugen, zal in de rest van dit artikel alleen worden ingegaan op de artikelen over dementie.

Herkomst van de artikelen

In tabel 1 wordt een overzicht gegeven van de bron

waaruit de artikelen afkomstig zijn. Zowel de absolute als de relatieve aantallen zijn opgenomen. De aantallen zijn inclusief de 'dubbele' artikelen. Het aantal regionale dagbladen ligt elf maal zo hoog als het aantal landelijke. Uit tabel 1 blijkt dat, wanneer hiermee rekening wordt gehouden, de landelijke dagbladen gemiddeld wat meer aandacht aan dementie besteden dan de regionale.

Tabel 1. Artikelen over dementie, verdeeld naar bron van herkomst. (Articles on dementia, divided by source.)

bron	N	%
landelijke dagbladen	85	11.0
regionale dagbladen	583	75.5
nieuwsbladen & Huis-aan-huis-bladen	53	6.9
overige bladen	51	6.6
totaal	772	100.0

In tabel 2 is een overzicht gegeven van alle artikelen over dementie, waarin een onderverdeling naar thema en periode is aangebracht. In deze tabel is tevens rekening gehouden met de dubbele artikelen. Het aantal artikelen dat meer dan één keer voorkomt, bedraagt in totaal 180. Soms geven deze dubbele artikelen een vertekend beeld. Dit geldt vooral voor de categorie 'dementie-onderzoek'. In totaal behoort 40% van alle dubbele artikelen tot deze categorie. Wanneer er dus nieuws is op dit gebied, blijkt hieraan door meer dagbladen aandacht te worden besteed. Bij de verdere beschrijving zal, indien anders wordt aangegeven, worden uitgegaan van het aantal verschillende artikelen (N = 592).

Uit tabel 2 blijkt dat de meeste artikelen handelen over gezondheidszorgvoorzieningen voor dementiepatiënten en over de planning en resultaten van dementie-onderzoek. Binnen de eerste categorie is de aandacht vooral gericht op het tekort aan bedden in de gezondheidszorg en op mogelijke alternatieven voor opname in verpleeghuizen. Dit laatste geldt in het bijzonder voor de groep van licht-dementen. Uit tabel 2 blijkt verder dat er in de onderzochte periode

Tabel 2. Artikelen over dementie, verdeeld naar thema en periode. (Articles on dementia, divided by theme and period)

	periode I		periode II		periode III	
	(N = 111) %	(N = 131)* %	(N = 213) %	(N = 301)* %	(N = 268) %	(N = 340)* %
1. dementie algemeen	17,1	21,4	9,6	9,0	13,4	11,8
2. omgaan met dementie	19,8	18,3	13,1	9,3	10,1	10,3
3. genezing en behandeling	9,0	9,2	10,3	16,6	3,4	2,9
4. voorzieningen	21,6	18,3	26,8	21,3	32,5	32,6
5. dementie-onderzoek	11,7	13,7	19,7	28,2	16,8	20,6
6. berichtgeving activiteiten	20,7	19,1	19,2	15,0	19,4	17,9
7. divers	0,0	0,0	0,1	0,1	4,5	3,8

* Inclusief 'dubbele' artikelen.

verschuivingen zijn opgetreden in de aandacht voor de verschillende thema's in perspublicaties. Het aantal artikelen over omgaan met dementie is in absolute zin constant gebleven; vanwege de grote toename in het totale aantal betekent dit procentueel een afname over de drie perioden. Dit geldt ook voor het thema 'genezing en behandeling'. De aandacht voor gezondheidszorgvoorzieningen voor dementiepatiënten is daarentegen aanzienlijk toegenomen. Ook de aandacht voor 'dementie-onderzoek' nam toe van het eerste naar het tweede jaar, terwijl procentueel een kleine daling optrad in het laatste jaar. De categorie 'activiteiten' scoort constant gedurende de gehele periode. De artikelen over dementie in het algemeen nemen slechts een bescheiden plaats in. De aandacht hiervoor is in absolute aantallen relatief constant, met enige stijging in het laatste jaar.

Voorts is nagegaan of er verschillen bestaan tussen de herkomst en de aandacht voor de verschillende thema's. De resultaten zijn, inclusief dubbele artikelen, weergegeven in tabel 3. Uit tabel 3 blijkt dat de verdeling van de verschillende thema's in de landelijke dagbladen zeer scheef is. De thema's 'omgaan met dementie', 'genezing en behandeling' en 'berichtgeving van activiteiten' scoren relatief laag. De verdeling in de regionale dagbladen is minder scheef. Berichtgeving van activiteiten scoort hier relatief hoog. Het betreft vaak aankondigingen van lezingen of gespreksgroepen, georganiseerd door plaatselijke verenigingen. In de huis-aan-huis-bladen en nieuwsbladen ligt het accent met name op 'berichtgeving van activiteiten', 'voorzieningen voor dementiepatiënten' en 'omgaan met dementie'. In de overige bladen wordt in ruim 50% van de artikelen aandacht besteed aan de thema's 'voorzieningen' en 'dementie-onderzoek'.

De emotionele reactie op de krantekoppen

Om een indruk te krijgen van de mogelijke emotionele reacties op de krantekoppen zijn alle 291 verschillende artikelen uit de jaren 1987 en 1988

beoordeeld. De hypothese dat de zes beoordelaars min of meer consistent zouden zijn in hun beoordeling, dient echter verworpen te worden. Dit blijkt namelijk uit de lage interbeoordelaarsovereenstemming; Cohens kappa was 0,32. De verschillen waren het grootst bij de beoordeling van de thema's over omgaan met dementie, genezing en behandeling van dementie en voorzieningen voor dementiepatiënten.

Discussie en conclusie

Uit het onderzoek blijkt dat de aandacht voor dementie in perspublicaties in de periode maart 1987-februari 1990 aanzienlijk is toegenomen. Het aantal artikelen over geheugen nam echter af. Deze toegenomen interesse van de schrijvende pers voor het thema dementie blijkt aldus parallel te lopen met de reeds bekende aandacht van de overheid, wetenschappers en hulpverleners. Of het sterk toegenomen aantal artikelen ook daadwerkelijk gelezen werd, is niet bekend en evenmin of het lezen ook leidde tot een toegenomen kennis bij het publiek. Dit laatste behoorde nadrukkelijk niet tot de onderzoeksvragen. In een vervolgonderzoek zal hierop nader worden ingegaan.

De meeste aandacht in de artikelen over dementie werd besteed aan de thema's 'planning en resultaten van dementie-onderzoek' en 'gezondheidszorgvoorzieningen voor dementiepatiënten', waarschijnlijk veroorzaakt door het feit dat overheid, wetenschap en hulpverleners steeds actiever zijn geworden op het terrein van dementie. Er vindt steeds meer onderzoek plaats naar dementie en ook het tekort aan voorzieningen voor demente patiënten is actueler dan ooit. Dit blijkt uit een toename van het aantal artikelen dat handelt over alternatieven voor opname in een verpleeghuis, zoals aanleunwoningen, beschermde woonvormen, hofjes voor demente bejaarden e.d.

Ondanks de absolute toename van het aantal artikelen blijkt uit het onderzoek dat verhoudingsgewijs het aantal over de algemene aspecten van

Tabel 3. Aandacht voor de verschillende thema's, verdeeld naar bron van herkomst. (Attention for the different themes, divided by source)

<i>thema</i>	<i>landelijke dagbladen (N = 85)</i>	<i>regionale dagbladen (N = 583)</i>	<i>huisbladen en nieuwsbladen (N = 53)</i>	<i>overige bladen (N = 51)</i>
1. dementie algemeen	1%	11%	9%	14%
2. omgaan met dementie	5	11	21	15
3. genezing en behandeling	7	10	9	4
4. gezondheidszorgvoorzieningen	35	26	21	20
5. dementie-onderzoek	25	22	9	33
6. berichtgeving activiteiten	1	19	30	8
7. divers	6	1	0	6

dementie niet is toegenomen, hoewel in absolute zin sprake is van een stijging van het tweede naar het laatste jaar. Aangezien dit thema de kennis over het ziektebeeld en de consequenties betreft en derhalve in voorlichtende zin belangrijk is, heeft het publiek slechts in geringe mate méér informatie over dementie kunnen krijgen. Het lezerspubliek heeft dus, in ieder geval via de schrijvende pers, niet veel meer mogelijkheden gekregen om voorgelicht te worden over de belangrijke aspecten van dementie. Het feit dat er meer geschreven wordt over gezondheidszorgvoorzieningen voor dementiepatiënten alsmede het feit dat er meer wetenschappelijk onderzoek plaatsvindt, kan zelfs meer bezorgdheid of angst opwekken. Dit wordt nog versterkt doordat de aandacht voor 'het geheugen' en 'normale vergeetachtigheid' is afgenomen. Deze artikelen zouden namelijk een tegenwicht kunnen bieden aan de toenemende stroom van informatie over dementie. De indruk bij hulpverleners dat er sprake kan zijn van een 'epidemie van angst voor dementie'¹¹ zou aldus worden bevestigd. De huidige gegevens motiveren daarom tot een nader onderzoek naar de mate waarin bij het publiek daadwerkelijk sprake is van een 'angst voor dementie'.

De krantekoppen worden grotendeels bepaald door de koppenmaker of de schrijver. Hun invloed moet niet worden onderschat, een kop moet 'pakken'. In de kop schemert tevens door wat 'men' van dementieproblemen denkt. Het betreft hierbij vaak stereotype opvattingen. De kop is echter niet altijd in overeenstemming met de inhoud. Het kan voorkomen dat de kop beangstigend is, maar dat de inhoud van het artikel genuanceerder is en juist de bestaande vooroordelen tracht te ontcrachten. Mensen die echter alleen de kop zien zonder de inhoud te lezen, zullen alleen de angstaanjagende kop onthouden. Uit het onderzoek blijkt dat eenzelfde krantekop verschillende reacties en associaties oproept bij de zes onderzoekers. Dit is niet verwonderlijk, omdat hier de werelden van deskundigheid en stereotypie elkaar ontmoeten. Bij het grote publiek kunnen de reacties nog verder uiteen lopen, bijvoorbeeld al naar gelang men wél en géén persoonlijke ervaring heeft met dementie in de naaste omgeving. Een systematisch onderzoek naar de wijze waarop het publiek reageert op voorlichtingsboodschappen in de media, zal hierover meer duidelijkheid kunnen verschaffen.

Vooralsnog kan het publiek zijn kennis over dementie en geheugenstoornissen slechts in beperkte mate putten uit perspublicaties. Gezien de bestaande vooroordelen en misverstanden is eenduidige en gestructureerde voorlichting van groot belang. Evaluatie van de impact en de effecten van dergelijke voorlichtingsactiviteiten zijn hierbij onmisbaar.

Over de aard van de voorlichting die aan het publiek gegeven zou moeten worden, geeft het onderzoek enige aanwijzingen.

Opvallend is de relatief geringe aandacht voor het thema 'omgaan met dementie en de thuisopvang van dementiepatiënten'. Door het tekort aan bedden en de te verwachten toename van het aantal patiënten, zal in de toekomst in toenemende mate een beroep worden gedaan op thuisopvang en verzorging door de partner en de naaste omgeving. Expliciete publieksvoorlichting hieromtrent is een noodzaak.

Voorlichting over dementie mag sturend zijn, mits ze is gericht op 'het omgaan met' en niet op het opwekken van angst. Bij het gebruik maken van angstboodschappen dient men zéér voorzichtig te werk te gaan. Voorlichting moet streven naar gevaarcontrole, dat wil zeggen naar gedrag waarmee vooral cognitief het onderkende gevaar onder controle wordt gehouden.²⁴ Wanneer de angst wordt vergroot, dient ook de eigen effectiviteit verhoogd te worden, dat wil zeggen dat een voorlichtingsboodschap aangrijpingspunten moet bieden waarmee mensen daadwerkelijk iets kunnen doen.^{25, 26} Voorbeelden hiervan zijn dat men beter in staat moet worden gesteld dementie in een vroegtijdig stadium te signaleren en dat men er beter mee leert omgaan. Bij de huidige perspublicaties is het maar de vraag of aan deze eisen in voldoende mate wordt voldaan. Het is mede een taak van de overheid om er voor te waken dat bij de voorlichting de nodige zorg wordt betracht.

Literatuur

1. Stuurgroep Toekomstscenario's Gezondheidszorg. *Onder worden in de toekomst 1984-2000*. Utrecht: Jan van Arkel, 1985.
2. Centraal Bureau voor de Statistiek. *Bevolkingsprognose voor Nederland 1988-2050*. 's-Gravenhage: SDU-uitgeverij, 1989.
3. Diesfeldt HFA. Dementie en veroudering. *Ned Tijdschr Psychol* 1987; 42: 21-35.
4. Graaf WJ de, Hupkens PEM. Dementie als huisartsgegevenskundige opgave. *Huisarts Wet* 1985; 28: 25-9.
5. Tanja TA, Hofman A. De epidemiologie van de seniele dementie. *Ned Tijdschr Geneeskd* 1985; 129: 2206-9.
6. Ter Haar HW. *Dementie, een vergeten aandoening*. Utrecht: Bohn, Scheltema & Holkema, 1987.
7. Verhey FRJ, Jolles J. Over de begrippen dementie en de ziekte van Alzheimer. *Tijdschr Gerontol Geriatr* 1988; 19: 89-96.
8. Jolles J. Early diagnosis of dementia: possible contributions of neuropsychology. In: Traber J and Gispén WH. (eds). *Senile dementia of the Alzheimer type*. Berlijn: Springer Verlag, 1985: 84-100.
9. Jolles J. Cognitive, emotional and behavioral dysfunctions in aging and dementia. In: Swaab DF et al. (eds). *Aging of the brain and Alzheimer's disease. Progress in Brain Research* 1986; 70: 15-39.
10. McAllister ThW. Overview Pseudodementia. *Am J Psychiatr* 1983; 140: 528-33.
11. Jolles J. *Het Neuro-weten en de geest*. Rede. Maastricht, 1986.

12. *Psychogeriatrische ziektebeelden. Rapport van de commissie Psychogeriatrische Ziektebeelden*. Den Haag: Gezondheidsraad no. 1988/07, 6 juni 1988.
13. *CBO-Consensusbijeenkoms: Diagnostiek bij het dementie-syndroom*. Utrecht: CBO, 4 november 1988.
14. Breemhaar B, Visser APH. *Evaluatie van voorlichting over vroege opsporing van geheugenstoornissen en dementie. Deelproject 'Voorzieningen voor ouderen'*. Maastricht: Rijksuniversiteit Limburg, 1988.
15. Klapper J. *The effects of mass communication*. New York: The Free Press, 1960.
16. Budd J, McRon R. Health Education and the mass media: Past, present and potential. In: Leather DS e.a. (eds). *Health Education and the media. Preprints of the International Conference, Edinburgh, 24-27 March, 1981*. Oxford: Pergamon Press, 1981.
17. Blumler JG, Katz E. *The uses of mass communication*. Beverly Hills: Sage, 1974.
18. Damoiseaux V. Massamedia en GVO. In: Damoiseaux V e.a. (red.). *Gezondheidsvoorlichting en -Opvoeding. Van analyses tot effecten*. Assen/Maastricht: Van Gorcum, 1987.
19. Stappers JG. *Massacommunicatie en samenleving*. Assen: Van Gorcum, 1981.
20. Berg H van den, Ven K van der. *Ideologie en de massamedia*. Amsterdam: VU-uitgeverij, 1986.
21. Morley D. Industrial conflict and the mass media. *The sociological review* 1976; 24: 245-68.
22. Vereniging De Nederlandse Dagbladpers. *Betaalde oplage met ruim 30 000 gestegen*. Amsterdam: De Dagbladpers, 1988.
23. *Handboek van de Nederlandse pers en publiciteit*. Schiedam: Nijgh Periodieken, 70e uitgave: oktober 1988.
24. Leventhal H. Findings and theory in the study of fear communication. In Berkowitz L (ed.). *Advances in experimental social psychology, vol. 5*. New York: Academic Press, 1970.
25. Rogers RW. Cognitive and psychological processes in fear appeals and attitude change: a revised theory of protection motivation. In: Cacioppo JT and Petty RE (eds). *Social psychology, a source book*. New York: Guilford, 1983.
26. Kok, GJ. De rol van angst bij gedragsverandering door voorlichting. In: Visser APH en Haes WFM de (red.). *Angst en GVO*. Amsterdam: VU-uitgeverij, 1987.

Correspondentie-adres: drs. C.J.A.M. Commissaris, Rijksuniversiteit Limburg, Vakgroep Gezondheidsvoorlichting en -Opvoeding, Postbus 616, 6200 MD Maastricht.

Ontvangen: januari 1990, geaccepteerd: september 1990

Boekbesprekingen

K.A. Gorter, *Thuishulp gewogen. Een onderzoek naar de behoefte van lichamelijk gehandicapten aan hulp thuis*. 's-Gravenhage: NIMAWO, 1989. 275 p., f 25.

De bij ouderen toegenomen wens om langer zelfstandig te blijven wonen, en de noodzaak uitgaven bij een vergrijzende bevolking in de hand te houden, hebben samen geleid tot een toenemende belangstelling voor thuis hulp. Vanuit dit gezichtspunt is het onderzoek 'Thuishulp gewogen'

'Dementie' en 'geheugen' in de dag- en weekbladers ook voor ouderen van belang, al richt dit onderzoek zich specifiek op thuiswonenden met een zodanige handicap dat zij hulp nodig hebben bij dagelijkse activiteiten, en die hun handicap voor het 65e jaar hebben gekregen. De feitelijke onderzoeksgroep bestaat voor bijna de helft uit personen van 55 jaar en ouder.

Kernthema van het onderzoek is de behoefte van deze thuiswonende gehandicapten aan thuis hulp. Om een representatief beeld te krijgen is de onderzoeksgroep van 359 respondenten geselecteerd uit een algemene bevolkingssteekproef. De (behoefte aan) thuis hulp wordt van verschillende gezichtspunten belicht. Eerst wordt ingegaan op de aard van de aanwezige hulp. Hulp blijkt vooral van huisgenoten te komen; de bijdrage van beroepskrachten aan het totaal van de hulpverlening is slechts bescheiden, zo is een van de conclusies. Verder wordt ingegaan op eventuele tekorten en behoefte aan hulp. Een tekort komt het meest voor bij huishoudelijk werk en vrije-tijdsbesteding, het minst bij persoonlijke verzorging. In het verlengde daarvan bleek het meest behoefte te zijn aan (meer) gezinsverzorging. De respondenten blijken er minder moeite mee te hebben om aan beroepskrachten hulp te vragen dan aan informele verzorgers, en zij geven dan ook de voorkeur aan hulp van gezinsverzorging of wijkverpleging. Hulpverlening van huisgenoten of de omgeving wordt wel degelijk op prijs gesteld, mits deze tenminste is aangeboden.

Niet het minst belangwekkende onderdeel is het hoofdstuk over de belasting van de verzorger. Voor het merendeel is deze zorg geen sinecure of iets dat er maar even wordt bijgedaan: ruim de helft besteedde daar gemiddeld ruim vier uur per dag aan. Ongeveer een derde deel van de verzorgers stond dan ook voor taken die hen zwaar vielen.

Het rapport eindigt met conclusies en aanbevelingen. Het is een typisch onderzoeksrapport: veel tabellen met beschrijvingen. Het is daarbij jammer dat er geen uitsplitsingen zijn gemaakt naar achtergrondkenmerken. Zo kan de lezer niet nagaan, hoe (het tekort aan) hulpverlening aan ouderen zich onderscheidt van dat aan jongeren, of die aan alleenstaanden van die aan gehandicapten die niet alleen wonen. Het rapport is echter overzichtelijk en in een toegankelijke stijl geschreven, en biedt voor geïnteresseerden een schat aan informatie.

Cl. Woldringh

Abraham Hoffer en Morton Walker, *Voeding, verouderen en dementie*. Redactie Gert E. Schuitemaker. Nijkerk: Intro, 1990. 87 p., f 19,50.

Dit boek is gebaseerd op de omstrede orthomoleculaire geneeskunde, waarbij ervan wordt uitgegaan dat een groot aantal ziekten wordt veroorzaakt door tekorten in de voeding. Bij de behandeling van patiënten ligt daarom de nadruk op voedingsadviezen en het slikken van megadoses vitamines, mineralen en andere supplementen die vermeende tekorten moeten bestrijden, maar ook (preventief) weerbaarheid moeten verhogen. Dr. Hoffer is binnen de orthomoleculaire geneeskunde een bekend psychiater. In